

FORORD

Syv år etter

*Henrik Syse, forsker, Institutt for fredsforskning (PRIO) /
professor II, Bjørknes Høyskole*

I Bibelen (1. Mosebok 41) finner vi den berømte fortellingen om de syv fete og de syv magre år. Det er Josef som tyder Faraos drømmer og legger dem ut slik at de forutser syv gode år som vil bli etterfulgt av like mange år med hungersnød. Det gjelder å bruke de gode årene til å bygge opp et forråd til de magre årene som følger.

Det er i skrivende stund gått nesten syv år siden det uforståelige skjedde i Oslo og på Utøya, det som senere er skjedd på lignende og skremmende vis i Nice og Paris, i Nairobi og Orlando – og flere andre steder: terroristen (eller terroristene) som angriper og dreper fullstendig forsvarsløse mennesker på det mest brutale vis. De syv årene siden 2011 har vært vonde, ikke minst for de pårørende som mistet sine kjære i Regjeringskvartalet eller på Utøya, og for dem som var tilstede der det skjedde, og som fikk fysiske eller mentale sår. For dem er det godt at tiden går. Selv om tiden slett ikke leger alle sår, kan den lege noen – og gjøre det lettere å leve med andre. Slik sett er det lov å håpe at de som bærer de dypeste sårene etter 22. juli, kan se frem mot bedre år med mindre smerte.

Det er imidlertid også en fare for at vi glemmer, særlig de av oss som ikke var direkte involvert. Det er en fare for at vi ikke tar med oss et forråd av innsikt, erfaringer og klokskap som det kunne være godt å ha når vi møter nye tragedier, eller når vi mange år etter skal fatte hva som egentlig skjedde. Slik slett er det kanskje riktigere å si at de første årene etter en slik tragedie er de «gode» årene, hvor grotesk det enn kan høres. For i de årene er minnene ennå tilstede, empatien sterk og viljen til å stå sammen levende. Gradvis avtar det. Gradvis viskes konturene ut, særlig

for dem med avstand til hendelsene. Da kan det skje at vi mangler et forråd av klokskap som vi kan tære på i magrere tider.

Om NECORE

I litt over fire av de syv årene som er gått siden 22. juli-terroren fant sted, har jeg fått lede et forskningsprosjekt om verdier, identitet og motstandskraft i kjølvannet av terror og tragedie. Prosjektet har hatt hovedsete ved Institutt for fredsforskning (PRIO), men har inkludert forskere ved Universitetet i Oslo, Høgskolen i Oslo og Akershus (nå Oslo Met), Institutt for samfunnsforskning, Universitetet i Agder og University of California Los Angeles (UCLA), foruten flere enkeltforskere fra andre institusjoner.

I vår tid skal slike prosjekter helst ha et fyndig, kort navn, og vårt navn ble NECORE, konstruert ut fra prosjektets engelskspråklige tittel: «Negotiating Values: Collective Identities and Resilience after 22 July». Prosjektet har særlig fokusert på verdier, på hva slags identiteter mennesker føler nærhet til og mening i når tragedien rammer, og på hvordan vi bygger motstandskraft – resiliens – til å motstå slike tragediers ødeleggende kraft.

Prosjektet har resultert i en rekke fagartikler i både antologier og tidskrifter, flere seminarer og foredrag, atskillige aviskronikker, intervjuer og debattartikler, samt to bøker og snart en doktoravhandling. Flere produkter fra prosjektet, som startet i 2013 og formelt ble avsluttet i 2017, vil fortsette å komme i årene fremover. En brosjyre over prosjektets viktigste funn ble presentert til prosjektets avslutningskonferanse i oktober 2017 og er tilgjengelig på PRIOs hjemmesider (<https://www.prio.org/Publications/Publication/?x=10784>).

Om denne boken

Som prosjektleder har det bekymret meg at mye som skrives og tenkes i et slikt prosjekt, til tross for alle publikasjonene, forblir tilgjengelig bare for de få, eller bare for begrenset tid. Så jeg utfordret forskerne i prosjektet, og dyktige forskere vi hadde vært involvert med underveis, om hvorvidt de kunne ta noen av sine viktigste funn, gjerne blandet med sentrale ting

de følte de ikke hadde fått formidlet annetsteds, og skrive om det for et bredere publikum. For all del, dette skulle også være fagartikler, og referanser og et visst minstemål av fagterminologi skulle være lovlig. Mye av vårt publikum er imidlertid mennesker som verken har tid eller lyst til å lese (mer eller mindre) tunge akademiske tidsskrifter eller gå på seminar midt på dagen: byråkrater, journalister, skoleelever, studenter og lærere, allment interesserte borgere – og ikke minst overlevende og berørte etter 22. juli 2011.

Og slik ble denne boken født. En stor takk til Cappelen Damm for at de ville plassere denne boken inn i sin Open Access-serie, slik at den er lett tilgjengelig for alle som vil lese. Takk til Norges Forskningsråd for finansieringen av prosjektet, god og entusiastisk støtte underveis, og fleksibiliteten som tillot oss å endre noe av publikasjonsplanen slik at denne boken kunne virkeliggjøres, uten at vi gikk utover våre økonomiske rammer. Takk til alle de eminente forskerne og forfatterne som har brukt av sin tid til å ferdigstille disse artiklene, og som har vært gode samarbeidspartnere og skattede kolleger både i NECORE-prosjektet og i arbeidet med boken. Takk til fagfeller, språkkonsulenter og våre forlagsredaktører Ingrid Eitzen og Simon Aase for godt arbeid med hvert eneste ord. Og takk til illustratøren og litteraturviteren Asbjørn Bjornes for tegningen på omslaget, én av mange tegninger har lagde til oss da han ble fortalt om bokprosjektet. Asbjørn har også deltatt i prosjektet som medforfatter til en artikkel, omtalt nedenfor.

Denne boken dekker ikke alt. Den er et resultat av enkeltforskeres interesser og fagfelt, formet innenfor dette prosjektet. Særlig handler den om verdier og identiteter, om mediedebatter og ytringer, om ritualer og digital så vel som psykologisk motstandskraft, og om den menneskelige verdighet som motstandskraftens og verdienes grunnmur. Flere andre temaer kunne ha vært berørt, og flere av litteraturlistene viser til noe av den relevante litteraturen leseren kan søke videre i. Til tross for disse begrensningene tror vi likevel boken dekker et godt utsnitt av det forrådet av klokskap vi bør ta med oss videre etter hendelsene 22. juli – slik Josef ba Farao om å bygge opp et forråd til de magre årene som skulle komme.

Hvert kapittel står for de enkelte forfatternes regning, og det har ikke være noe mål for oss at alle skal være enige eller at ingenting skal være

kontroversielt. Det er imidlertid vårt felles ønske at vi ikke glemmer 22. juli: at vi fortsetter å lære av både hendelsene og etterdønningene. I denne sammenheng vil jeg gjerne nevne og anerkjenne de gode kreftene ved 22. juli-senteret i Oslo, på Utøya, i Den nasjonale støttegruppen etter 22. juli og andre steder der det på forskjellige måter arbeides på klokt og omtenk-somt vis med terrorens ettervirkninger.

Minne, uenighet og enighet

Jeg avslutter dette forordet med henvisning til et aspekt ved vår forskning som ikke eksplisitt har fått plass innenfor disse permer, men som ofte ligger mellom linjene, nemlig spørsmålet om minner og hukommelse (Syse & Bjørnes, 2016). Dramatiske minner brukes ofte til å bygge opp motsetninger: «Dette skjedde *meg* eller *oss*, og dette gjør oss unike.» Terroristen den 22. juli brukte eksplisitt et minnespråk om Europas fortid til å begrunne voldelighet, advarslar mot samfunnets ødeleggelse og det vi må kunne kalle rent hat. En slik bruk av minne og tradisjoner er utbredt og finnes i hele menneskehetens historie.

Det finnes imidlertid også i vår filosofiske tradisjon en helt annen forståelse av minner. Da ser vi på menneskets evne til å huske som noe som kan binde oss sammen. Gjennom minnene kan vi forstå vår egen og andres felles sårbarhet. Gjennom minnene kan vi sammenligne historier og tradisjoner og se at vi som mennesker har felles væremåter og felles tanker i møte med minnene. De vonde minnene kan vise oss hva som binder oss sammen. Minner handler ikke bare om det unike, men også om det vi har felles. Skal vi kunne nyttiggjøre oss det, må vi imidlertid også identifisere uenigheter og forskjeller vi er villige til å leve med, i gjensidig respekt, og klare å formulere hvor grensen for vår respekt og toleranse går, og når vi må si at det finnes noe kan vi rett og slett ikke godta (Syse 2016).

Hva tar vi med oss av minner etter 22. juli? Hvordan lar vi dem forme oss, hvordan snakker vi sannferdig om dem, og hva lærer vi av dem? Selv om dette ikke er en bok som handler eksplisitt om minner og hukommelse, ligger disse spørsmålene under så å si alle bidragene.

Boken tilegnes dem som gikk bort på den skjebnesvangre julidagen i 2011, og alle de overlevende og pårørende som bærer sår, billedlig og bokstavelig, etter bomben som gikk av og skuddene som ble avfyrt.

Oslo, juni 2018

Henrik Syse, prosjektleder og redaktør

Referanser

Syse, H. (2016). Ethics, Communication, and Roles. I M. Palous (red.), *The Solidarity of the Shaken*, s. 71–83. Prague: Vaclav Havel Library. Tilgjengelig på: <https://www.prio.org/Publications/Publication/?x=10751>

Syse, H. & Bjornes, A. (2016). Memory and Conflict. I K.K. Michalsen, E. Skjei & A. Øfsti (red.), *Modernity: Unity in Diversity*, s. 505–530. Oslo: Novus Press. Tilgjengelig på: <https://www.prio.org/Publications/Publication/?x=10749>

